

11. О периодизации советской школы и педагогики (к итогам дискуссии) // Советская педагогика. – 1959. – № 6. – С. 123 – 130.
12. Освіта України: нормативно-правові документи: До II Всеукр. з'їзду працівників освіти : зб. / гол. ред. кол. В.Г. Кремень. – К. : Мінімум, 2001. – 224 с.
13. Пискунов А.И. О совершенствовании подготовки учителя-воспитателя / А.И. Пискунов // Советская педагогика. – 1977. – № 8. – С. 90–95.
14. Сладковский И.Ф. Рабочая книга по истории педагогики / И.Ф. Сладковский. – 2-е изд. – М. ; Л. : Госиздат, 1930. – 503 с.
15. Сорос Дж. Утверждения демократии / Дж. Сорос ; пер. з англ. О.М. Коваленка. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
16. Струминский В.Я. О некоторых вопросах периодизации школы педагогики / В.Я. Струминский. – 1958. – № 2. – С. 112–115.
17. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О.В. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10–11. – С. 3–4.
18. Сухомлинська О.В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2001. – № 4 – С. 241–249.

УДК 373.2:001.82

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТА ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Саяпіна С.А., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розкрито особливості системного підходу до визначення предмету дошкільної педагогіки. Підкреслено, що системний підхід має не лише теоретичне, а й практичне значення. Він орієнтує на вдосконалення системи дошкільного виховання, за якої окремі його сторони органічно взаємопов'язані одна з одною. Здійснено спробу довести, що вивчення та аналіз провідних категорій дошкільної педагогіки як науки та зіставлення їх з категоріями загальної педагогіки дає змогу більш чітко визначити специфіку дошкільної педагогіки.

Ключові слова: системний підхід, дошкільна педагогіка, системний аналіз, категорії.

В статье раскрыты особенности системного подхода к определению предмета дошкольной педагогики. Подчеркнуто, что системный подход имеет не только теоретическое, но и практическое значение. Он ориентирует на совершенствование системы дошкольного воспитания, при которой отдельные его стороны органично взаимосвязаны друг с другом. Предпринята попытка доказать, что изучение и анализ ведущих категорий дошкольной педагогики как науки и сопоставление их с категориями общей педагогики позволяет более четко определить специфику дошкольной педагогики.

Ключевые слова: системный подход, дошкольная педагогика, системный анализ, категории.

Saypina S.A. SYSTEMIC APPROACH TO DEFINING THE SUBJECT AND BASIC CATEGORIES OF PRESCHOOL PEDAGOGY

In the article the author discloses the peculiarities of the systematic approach to defining the subject of preschool pedagogy. It is underlined that the systematic approach has not only a theoretical but practical meaning. It directs to the improvement of the system of preschool education, thanks to which its different sides are organically interconnected with one another. It is also tried to prove that studying and analysis of the outmost categories of preschool pedagogy as a science and comparison of them with the categories of general pedagogy can more clearly define the specifics of preschool education.

Key words: systematic approach, preschool pedagogy, systematic analysis, categories.

Постановка проблеми. «Наука – сила!» – ці енергійні слова засновника матеріалістичних традицій сучасної науки Френсіса Бекона, сказані ним три з половиною століття тому, з більшою переконливістю підтверджуються сучасним досвідом науково-технічного прогресу. Сучасний апарат науки спрямований на вивчення всіх сторін реальної дійсності. Проте й сама наука як така, безумовно, є об'єктом нау-

кового вивчення. Серед майже двох тисяч наявних нині наукових дисциплін є дві, які систематично вивчають досвід науки. Першою з них є філософія. Вона зосереджує свою увагу на методологічних проблемах і найбільш загальних закономірностях розвитку людського знання. Друга – історія природознавства та техніки – веде літопис науково-технічного прогресу, узагальнюючи його історичні закономірності.

Свої тісно взаємозалежні цілі обидві галузі знання досягають на основі якісного (змістовного) аналізу фактів науки. Причому фактами для них є як окреме значне відкриття вченого, так і окремі наукові дисципліни.

Необхідність пошуків шляхів удосконалення процесу організації та проведення наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки підкреслено в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.» (2013 р.), проекті «Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 рр.» (2014 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одна з найважливіших особливостей сучасної науки полягає у виокремленні завдання структурного дослідження об'єктів і розгляд їх як складних систем взаємопов'язаних між собою елементів, що утворюють певну цілісність. Це зумовлено, насамперед, сучасним розумінням предметів наук – складних систем взаємодіючих елементів чи підсистем.

Методологію наукових досліджень обґрунтовано у працях сучасних науковців О. Адаменко, С. Борисюк, Л. Ваховського, М. Євтуха, В. Загвязинського, В. Краєвського, В. Курила, Є. Хрикова та ін.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні характеристики системного підходу щодо визначення предмету дошкільної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато вчених, які аналізували досвід науки, здавна звертали увагу й на інші істотні сторони процесу її розвитку: пошуки оптимальної структури наукових установ та найбільш ефективних методів організації науки; визначення швидкостей розвитку та прогнозування майбутніх шляхів науки; аналіз тенденцій зростання численності людей науки, витрат на її розвиток і результативність наукових досліджень; вивчення частоти подальшого використання виконаних наукових робіт; визначення індивідуальної та колективної продуктивності праці вчених; пошуки методів планування та найбільш ефективного управління наукою.

Для вивчення аспектів багаторічного досвіду науки застосовуються різні методи кількісного та структурного аналізу, предметом якого є науковий процес у цілому й наукова діяльність як професійно самостійна діяльність зокрема. Увагу дослідників науки привертають питання, які є загальними для більшості різних наукових дисциплін. Результати такого вивчення й узагальнення досвіду науки набували здебільшого практичної, прикладної спрямованості, аж

до свідомої орієнтації в цей час на сприяння розв'язання завдань наукової організації праці вчених і науково обґрунтованого управління процесом розвитку науки [1].

Система понять і категорій кожної з наук є не чим іншим, як відображенням об'єктивно наявних матеріальних систем. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що є різні підходи до визначення поняття системи: єдність взаємопов'язаних процесів; організація взаємопов'язаних дій, розташованих у порядку зростання; послідовність дій; певна кількість елементів, що перебувають у зв'язках між собою та становлять певну єдність і цілісність; наявність певної структури, тобто її складників та зв'язків між ними; поєднання, устрій, утворення; сукупність якісно визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; комплекс взаємопов'язаних елементів; цілісна впорядкована сукупність елементів, взаємопов'язаних структурними відмінностями, яка перебуває в постійних функціональних зв'язках із середовищем.

Правильне розуміння дошкільного виховання вимагає системного підходу до визначення предмета дошкільної педагогіки. Під час системного підходу цей предмет визначається як особливий цілісний процес сукупної колективної діяльності дітей і педагога, у процесі якої діти під цілеспрямованим керівництвом вихователя активно опановують досягнення матеріальної та духовної культури, створеної людством, засвоюють громадські вимоги, моральні норми й ідеали, що й визначає розвиток їх особистісних якостей. Системний підхід допомагає подолати атомізм і функціоналізм у нашій педагогіці, суть якого полягає в тому, що сторони дошкільного виховання (фізичного, розумового, морального, естетичного) розглядаються окремо, без належного з'ясування їх взаємозв'язків, їх сукупного впливу в цілісному процесі дитячого розвитку.

Системний підхід до визначення предмета дошкільної педагогіки має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення. Він орієнтує на таке вдосконалення дошкільного виховання, за якого окремі його сторони тісно й органічно взаємопов'язані між собою. Центральним ядром цієї системи має стати морально-трудова виховання дитини, від якого в кінцевому результаті залежить формування ціннісних орієнтацій дитячої особистості та загальний напрям її подальшого розвитку.

Відповідно до системного розуміння предмета дошкільної педагогіки особливо значення для розв'язання її проблем набуває використання комплексних методів

дослідження. У дошкільній педагогіці широко застосовуються з дослідницькою метою такі методичні прийоми, як спостереження, різні види констатувального та формувального експерименту, анкети, інтерв'ю, способи аналізу продуктів дитячої творчості тощо. Нерідко з метою розв'язання педагогічних проблем використовуються дані соціології, логіки, фізіології тощо. Поряд з удосконаленням окремих методичних прийомів, які використовуються з метою розв'язання конкретних завдань, в останні роки під час розробки більш загальних проблем дошкільного виховання все ширше застосовуються комплексні методи дослідження, здійснювані об'єднаними в науковий колектив представниками різних спеціальностей, які вивчають різноманітні аспекти дитячого розвитку.

Прикладом цього може слугувати комплексне вивчення проблем дошкільної дидактики, за якого попередньо проводиться логічний і конкретно-науковий аналіз знань, що підлягають засвоєнню дитиною, досліджуються умови та психологічні закономірності оволодіння цими знаннями, розробляються й експериментально перевіряються найбільш адекватні форми та

методи подання таких знань, проводиться систематичне дослідження того впливу, який чинить експериментальне навчання на фізіологічний стан дитини, а також на її психічний розвиток тощо.

Такі комплексні дослідження в низці випадків відіграють вирішальну роль під час перевірки педагогічних гіпотез і розв'язання питань про доцільність тих чи інших нововведень, що вносяться до системи дошкільного виховання [2].

Найважливіша проблема теорії дошкільного виховання – визначення потенційних психофізіологічних можливостей дитини й тих оптимальних умов, які необхідні для реалізації цих можливостей, для всебічного розвитку дитячої особистості.

Системний підхід до визначення предмету дошкільної педагогіки передбачає здійснення системного аналізу дитячої особистості в її становленні, в її розвитку під тиском педагогічних впливів. Наскільки дають змогу про це судити сучасні наукові дані, людська особистість взагалі є психологічною, не механічною сумою, не просто сукупністю різних інтелектуальних, вольових та емоційних функцій, а складним цілісним утворенням, що має «системну

Таблиця 1

Порівняльний аналіз змісту провідних категорій дошкільної педагогіки й загальної педагогіки

Основні категорії	Дошкільна педагогіка	Загальна педагогіка
Об'єкт	Виховання дітей дошкільного віку як цілеспрямований процес (Т. Поніманська, 2006 р.)	Виховання людини в цілому (В.Беспалько); особлива сфера суспільної діяльності з виховання людини, складовими якої є освіта й навчання (Н. Волкова, 2003 р.); процес спрямованого особистісного розвитку людини в умовах її навчання, виховання, освіти (Н. Мойсеюк, 2003 р.); виховна діяльність, що здійснюється в закладах освіти людьми, уповноваженими на це суспільством (М. Фіцула, 2000 р.); явища об'єктивної дійсності, які обумовлюють розвиток людського індивіду в процесі цілеспрямованої діяльності його в суспільстві (І. Зайченко, 2006 р.); реальна взаємодія учасників педагогічного процесу (С. Пальчевський, 2008 р.)
Предмет	Закономірності, суперечності стосунків, технології організації та здійснення виховного процесу, що визначають розвиток особистості (Н. Лисенко, Н. Кирста, 2010 р.); методики дошкільної освіти (О. Запорожець, Т. Маркова, 1980 р.); закономірності комуністичного виховання дітей від народження до вступу до школи (В. Логінова, Б. Лейкіна, Н. Курочкіна, 1983 р.)	Виховання, освіта та навчання, що організовані в сім'ї, у навчально-виховних і культурно-освітніх закладах (В. Гурман); об'єктивні закони конкретно-історичного процесу виховання, органічно пов'язані із законами розвитку суспільних відносин, а також реальна суспільна виховна практика формування підростаючих поколінь, особливості й умови організації педагогічного процесу (І. Зайченко, 2006 р.); способи взаємодії, зумовлені цілями педагогічного процесу, його завданнями та змістом (С. Пальчевський, 2008 р.); дослідження тих закономірних зв'язків, які існують між розвитком людської особистості й вихованням (І. Харламов, 1990 р.); пошук закономірних зв'язків між навчанням, вихованням і розвитком особистості й проектування на їхній основі моделей, програм й особистісно орієнтованих технологій та методик навчання й виховання (О. Кучерявий, 2014 р.).

Мета	Вивчає педагогічні факти (відомості про педагогічну діяльність, які засвідчують зміни в розвитку, вихованні та навчанні дитини) та педагогічні явища (те, що відбувається в процесі взаємодії педагогів і вихованців, відображає розв'язання певних педагогічних завдань).	Відкриття об'єктивних закономірностей навчання та виховання, свідоме та цілеспрямоване застосування їх на практиці (Т. Стефановська)
Завдання	Досліджує закономірності, реальну практику навчання і виховання дітей, взаємодію в цілому процесі суспільного й родинного чинників, особливості особистісного розвитку дошкільників у період від народження до школи; насамперед досліджує особливості виховання як спеціально організованого педагогічного процесу з чітко визначеними цілями, завданнями, методами, формами організації виховної, освітньої роботи в умовах суспільного дошкільного виховання, забезпечуючи єдність виховного впливу дошкільних закладів і родини, наступність у роботі дитячого садка та школи, підготовку дітей до навчання в школі; вивчає процес виховання та навчання, його цілі, завдання, зміст, форми організації, методи, прийоми та засоби здійснення; розробляє нові програми та методи виховання та навчання; досліджує особливості освітнього процесу в дошкільних закладах різного типу (С. Козлова, Т. Кулікова, 2000 р.; Н. Георгян, В. Зінченко, 2003 р.).	Пізнання законів виховання; озброєння педагогів-практиків знаннями теорії навчально-виховного процесу; визначення теоретичних засад змісту й методів виховання, освіти, навчання; вивчення передової практики виховання (І. Подласий); виявлення закономірностей і формування принципів процесу навчання та виховання людей; розробка методологічних проблем педагогіки, методик її дослідження, ефективних форм організації педагогічного процесу й методів його здійснення; дослідження особливостей та змісту діяльності педагога й шляхів формування та розвитку його професійної майстерності; дослідження сутності, структури, функцій педагогічного процесу (В. Крисько); упровадження результатів дослідження в практику (П. Підкасистий); виховання нового світогляду який би заперечував накопичення матеріальних багатств як доказів особистого успіху й стимулював необмежене зростання діяльнісних знань та вмінь в обраних сферах життєдіяльності, а також гармонізував стосунки за лініями: людина – людина, людина – суспільство, людина – природа; діагностика внутрішньоінтенційної спрямованості особистості учня; розвиток на цій основі глобальної зрілості його на перехідних етапах шкільного життя з метою обґрунтованого сценарного програмування життєвого шляху під час завершення навчання й створення основи для формування в майбутньому якостей високого професіоналізму виховання відповідальності за власне життя та готовності до максимального подовження його акме-періоду за рахунок вибору оптимальних стратегій життєвого циклу; формування необхідних для найповнішої самореалізації в майбутньому позитивних сугестивних комплексів, які б, з одного боку, сприяли розвитку акмеологічно доцільного рефлексу цілі, а з іншого, забезпечували готовність особистості до розуміння періодів нестабільності в житті не як нав'язаних долею виснажливих випробувань, а як можливостей еволюційних змін і чергового життєорганізувального першопочатку (С. Пальчевський, 2008 р.)
Закони, закономірності	Закономірності: – виховання індивіда стає можливим, якщо дитина активна; – потреба дитини в любові; – особистість ефективно розвивається лише в ситуації успіху (С. Козлова, Т. Кулікова, 2000 р.).	Закон відповідності навчання й освіти рівневі продуктивних сил і виробничих відносин, науково-технічному, соціальному, культурному й духовному прогресу суспільства (М. Євтух, В. Галузінський, 1996 р.); закономірність обумовленості педагогічного процесу суспільства, його можливостями, умовами протікання процесу (І. Подласий); закономірність керування навчально-виховним процесом (І. Подласий, В. Галузінський, М. Євтух, 1996 р.).

Продовження таблиці 1

Принципи виховання особистості	Підтримувати та спрямовувати потребу дитини щодо активності, урахування співвідношення між ступенем активності та його можливостей; принцип підтримки, поваги до дитини, дотримання її прав (С. Козлова, Т. Кулікова, 2000 р.); ідейна спрямованість змісту педагогічного процесу в дитячому садку; зв'язок змісту виховання дитини із сучасністю; цілеспрямований характер виховання та навчання; програмування змісту дошкільного виховання; урахування вікових психо-фізіологічних особливостей та індивідуальних відмінностей дітей; виховання дитини в процесі діяльності; єдність виховної та освітньої роботи; взаємозв'язок різних сторін виховання; систематичності, послідовності, концентричності виховної роботи з дітьми; єдність сімейного та суспільного виховання (О. Запорожець, Т. Маркова, 1980 р.).	Принципи гуманізму виховання, національного виховання (природовідповідність, культуровідповідність та етнізація виховного процесу), цілісного підходу до виховання, виховання в діяльності та спілкуванні, врахування вікових та індивідуальних особливостей кожного учня в процесі виховання (В. Лозова, Г. Троцько, 2002 р.).
--------------------------------	---	---

будову», складається з низки надбудованих один над одним рівнів психофізіологічної регуляції поведінки (Н. Берштейн), що характеризується ієрархічною структурою (О. Леонтьєв).

На сучасному етапі розвитку дошкільної педагогіки як науки серед дослідників багато уваги приділено питанням з'ясування сутності цієї науки. Вивчення та аналіз провідних категорій дошкільної педагогіки як науки та зіставлення їх із категоріями загальної педагогіки дає змогу більш чітко визначити специфіку дошкільної педагогіки.

Особливості дошкільної педагогіки як науки визначаються її провідними категоріями (об'єктом, предметом, метою, завданнями, закономірностями, принципами) та більш широким арсеналом методів вивчення особистості дитини, які є інтеграцією антропологічних методів (соціологічних, педагогічних, психологічних, медичних, психіатричних та деяких інших) (табл. 1).

Висновки з проведеного дослідження. Системний підхід до визначення предмета дошкільної педагогіки має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення. Він орієнтує на таке вдосконалення дошкільного виховання, за якого окремі його

сторони тісно й органічно взаємопов'язані між собою. Центральним ядром цієї системи має стати морально-трудова виховання дитини, від якого в кінцевому результаті залежить формування ціннісних орієнтацій дитячої особистості та загальний напрям її подальшого розвитку.

На сучасному етапі розвитку дошкільної педагогіки як науки серед дослідників багато уваги приділено питанням з'ясування сутності цієї науки. Вивчення та аналіз провідних категорій дошкільної педагогіки як науки та зіставлення їх із категоріями загальної педагогіки дає змогу більш чітко визначити специфіку дошкільної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаменко О. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття : [монографія] / О. Адаменко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Методика організації науково-дослідної роботи : [навчальний посібник для студентів та викладачів вищ. навч. закладів] / [Г. Артемчук, В. Курило, М. Кочерган]. – К. : Форум, 2000. – 271 с.
3. Малафійк І. Дидактика новітньої школи : [навчальний посібник] / І. Малафійк. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 375 с.